

УДК 342

DOI 10.37749/2308-9636-2021-1(217)-7

Т. Г. Попович,

учений секретар Науково-дослідного інституту
приватного права і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака
Національної академії правових наук України,
кандидат юридичних наук, старший дослідник

СУЧАСНІ ЮРИДИЧНІ НАУКОВІ ДОСЛІДЖЕННЯ У СФЕРІ ЦИФРОВІЗАЦІЇ ТА ЇХ ЗАСТОСУВАННЯ В ПРАВОВІЙ НАУЦІ ТА ПРАВОВІЙ ОСВІТІ

Стаття присвячена питанню науково-правового забезпечення функціонування електронної економіки як системи господарських відносин, що складаються в електронному вигляді за допомогою інформаційно-комунікаційних технологій, та притаманного їй електронного бізнесу як підприємництва, започаткування, безпосереднє здійснення та припинення якого відбувається із застосуванням таких технологій (в електронній формі). Йдеться також про необхідність впровадження наукових розробок у навчальний процес з метою формування відповідних здібностей та компетентностей у здобувачів вищої освіти.

Ключові слова: інформаційне суспільство, інформаційно-телекомунікаційні системи, електронна економіка, електронний ринок, електронна комерція, електронний бізнес, електронний правочин, захист прав споживачів.

У 2017 р. у Науково-дослідному інституті приватного права і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака Національної академії правових наук України було вирішено розпочати розробку нової науково-дослідної теми, спрямованої на розробку науково-практичних проблем правового забезпечення відносин електронного бізнесу в умовах інформаційного суспільства, зокрема, виявлення і дослідження правових аспектів електронної економіки як однієї з ключових ознак інформаційного суспільства та її завдань, правових відносин суб'єктів електронного бізнесу з електронних урядом (включаючи уповноважені органи), зі споживачами при вчиненні електронних правочинів, забезпечення інформаційної безпеки суб'єктів електронного бізнесу в ракурсі забезпечення соціальної орієнтації вітчизняної економіки.

Актуальність та важливість наукових розробок загальнотеоретичних питань забезпечення ефективного і безпечного функціонування електронного бізнесу

зумовлена, перш за все, необхідністю врегулювання на законодавчому рівні відносин у сфері електронної економіки, що фактично вже склалися у зв'язку з прискореним запровадженням суб'єктами господарювання нових сучасних інформаційно-комунікаційних технологій та створенням інформаційних ресурсів для підвищення своєї конкурентоспроможності. Електронна економіка України перебуває у стані активного становлення, гармонійного включення у глобальний світовий інформаційний простір та є основою розвитку інформаційного суспільства в Україні, проте рівень її розбудови не відповідає потенціалу та можливостям України. Одним з основних чинників, що призвели до гальмування розвитку інформаційного суспільства в Україні та електронної економіки як його необхідної складової, є відсутність дієвого правового механізму забезпечення їх функціонування, що призводить до численних порушень прав

та законних інтересів учасників зазначених відносин.

Стабільність та ефективність законодавства про електронний бізнес, його адекватність відносинам, що вже склалися з урахуванням перспектив їх розвитку, є однією з передумов існування в країні сприятливого інвестиційного клімату, її економічного зростання та інтеграції у світову економіку, що, своєю чергою, передбачає необхідність врахування позитивного зарубіжного досвіду з цих питань.

Підтримання балансу публічних інтересів (економіки в цілому, її найчисленніших та найменш захищених учасників, включно зі споживачами) і приватних інтересів виробників вимагає створення такого механізму правового регулювання відносин у сфері електронного бізнесу, який би сприяв і соціальній орієнтації економіки, і її зростанню завдяки інвестиціям та суспільно-корисним інноваціям підприємництва.

Відтак, безсумнівною є потреба у визначенні сучасного теоретичного підґрунтя для розробки нового законодавства та удосконалення існуючого, спрямованого на належне функціонування електронної економіки та її невід'ємної складової — електронного бізнесу.

Поступ цифровізації незаперечний майже в усіх ключових сферах суспільного буття. Це стосується і правової науки, і правової освіти. Події минулого року (коронавірусна пандемія та запроваджені у зв'язку з нею карантинні заходи) возвеличили роль цифровізації в умовах значних обмежень особистого спілкування, включаючи різноманітні зібрання (конференції, вчені ради), інші людні заходи (а в навчальних закладах — лекції, семінари, заліки, іспити, захист курсових, дипломних, магістерських робіт).

У пригоді стали цифрові ресурси (зокрема, Інтернет), завдяки яким можна вирішити ці проблеми: проведення наукових та навчальних заходів у режимі онлайн, відвідування електронних бібліотек (сайту звичайної, аналогової, бібліотеки), пошук нормативно-право-

вих актів на сайті Верховної Ради України тощо.

З огляду на новизну відносин, пов'язаних з використанням інформаційно-комунікативних систем у сфері економіки України, їх регулювання було започатковано нещодавно (основний акт — Закон «Про електронну комерцію» від 03.09.2015 р.), проте має фрагментарний характер (стосується лише однієї складової електронного бізнесу — електронної комерції, тобто реалізації за плату товарів/робіт/послуг). Норми щодо організації та ведення електронного бізнесу, включно з правами та обов'язками його суб'єктів, розпорочені в різних актах законодавства (Господарському кодексі, Податковому кодексі, законах «Про електронні документи та електронний документообіг», «Про електронний цифровий підпис», «Про публічні закупівлі», «Про акціонерні товариства», «Про цінні папери та фондовий ринок», «Про доступ до публічної інформації» та ін.), що призвело до їх дублювання, колізій і, разом з тим, не забезпечило належним чином системності та повноти регулювання, а також врахування позитивного зарубіжного досвіду, включно з міжнародним (Окінавської хартії глобального інформаційного суспільства, 2000 р.; Женевського, 2003 р. та Туніського, 2005 р. всесвітніх самітів з питань інформаційного суспільства, Європейської стратегії взаємодії, 2008 р., рамкових європейських програм з цих питань).

Ефективне функціонування електронної економіки та електронного бізнесу як її складової передбачає вирішення комплексного завдання: 1) оптимального нормативно-правового регулювання відносин в цій сфері; 2) ефективних правових механізмів його реалізації; 3) забезпечення стабільності відносин у правозастосовній практиці (механізми попередження та припинення недобросовісної поведінки у зазначеній сфері).

Розробка цілісної концепції правового забезпечення електронної економіки передбачає інтеграцію вже наявних на цей

час здобутків сучасної української правової науки (насамперед, теорії права, господарського права, цивільного права, інформаційного права); оновлення наукових знань про методи регулювання відносин у сфері економіки, враховуючи електронну форму ведення бізнесу; аналогію права; проблеми забезпечення балансу публічних та приватних інтересів, а також принципів розумності, добросовісності і справедливості в цій сфері; правову та соціальну відповідальність бізнесу та ін.

Сучасна практика застосування законодавства про електронну комерцію свідчить про його неефективність, що дестабілізує майновий оборот, даючи можливість недобросовісним представникам електронного бізнесу уникати виконання своїх зобов'язань, порушуючи права контрагентів і, насамперед, споживачів.

Ефективність електронної економіки має підтримуватися відповідною системою правових засобів і створювати правову впевненість її учасників в можливості користуватися перевагами електронної форми ведення бізнесу, включно з вчиненням електронних правочинів, покладаючись на дієві механізми захисту їх прав та законних інтересів. Чинним законодавством передбачено певні правові засоби, але вони малоефективні, що зумовлює необхідність усунення цього недоліку, враховуючи зарубіжний та міжнародний досвід.

Важливим в сучасний період є поширення результатів наукових досліджень серед наукової громадськості без порушення карантинних заходів і з турботою про ближнього. І знову ж таки у пригоді стають цифрові ресурси. Так, на сайті нашого інституту розміщуються електронному форматі підготовлені співробітниками Інституту монографії [1], збірники наукових праць [2], збірники матеріалів круглих столів та наукових, науково-практичних конференцій [3], проведених за участю Інституту. Важливим є те, що ці праці доступні в електронній їх версії на сайті Інституту.

Важливим є також впровадження результатів наукових досліджень на прак-

тиці, про що свідчать розроблені співробітниками Інституту та подані до Верховної Ради законопроекти, а також висновки по проектах законів, що перебувають на розгляді нашого Парламенту.

Інститут видає два періодичні видання: Приватне право і підприємництво (має дві версії — паперову та електронну); електронний журнал *Ius Privatum* (legal doctrine and practice / правова доктрина і практика), в яких публікуються/оприлюднюються результати проведених співробітниками Інституту наукових досліджень.

Праці співробітників Інституту публікуються в численних українських часописах (в тому числі вищезгаданих), а також в міжнародних джерелах (окремий номер журналу *Asia Life Sciences. Supplement 22. Number 1. 28 July 2020* та спеціальний випуск *International Journal of Criminology and Sociology, 2021, 10*).

Невід'ємною складовою правової науки є підготовка юридичних кадрів на високому науковому рівні, що забезпечується (серед іншого) і використанням результатів наукових досліджень в навчальному процесі.

Минулого (2020) р. за участі співробітників Інституту було підготовлено два навчальних посібники: 1) Бурило Ю. П., Вавженчук С. Я., Процишен М. В. Правове забезпечення цифрової економіки: навч. посіб. / за заг. ред. докт. юрид. наук, проф., академіка НАПрН України О. Д. Крупчана. 2-ге вид., перероб. Київ, 2020, 296 с.; 2) дві версії — паперова та електронна праці: Вінник О. М., Шаповалова О. В. Господарське право в умовах цифровізації економіки: навчальний посіб. / за заг. ред. Вінник О. М. Київ: НДІ приватного права і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака НАПрН України 2020. 295 с. (Електронне видання); Вінник О. М., Шаповалова О. В. Господарське право в умовах цифровізації економіки: навчальний посіб. / за заг. ред. Вінник О. М. Київ: НДІ приватного права і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака НАПрН України, 2020. 314 с. (Видавничий дім Гельветика).

Зазначені навчальні посібники впроваджено в навчальний процес. Так, відповідно до акту впровадження Східноукраїнського університету імені Володимира Даля (лист № 1324/14.06 від 29.12.2020 р.), навч. посібник «Господарське право в умовах цифровізації економіки» використовується в навчальному процесі при викладанні курсу «Господарське право» (провідний викладач — співавтор зазначеного посібника доктора юридичних наук, професора Шаповалова О. В.). Інші наукові праці (моногра-

фії, збірники наукових праць, матеріали наукових заходів на зразок конференцій та круглих столів також стають у пригоді при проведенні наукових студентських заходів, що включають обговорення наукових праць з актуальних проблем правознавства, зокрема щодо правового регулюванні відносин цифрової економіки проблем, що був проведений в Східноукраїнському національному університеті імені Володимира Даля в 2019 р.).

Список використаної літератури

1. Миронова Г. А. Модернізація цивільного законодавства у сфері надання медичної допомоги: монографія. Київ, 2020. 200 с.
2. Волощук О. Т., Гетманцев М. О. Правовий статус арбітра міжнародного комерційного арбітражу: монографія / за заг. ред. докт. юрид. наук, проф., акад. НАПрН України О. Д. Крупчана. Київ, 2020. 170 с.
3. Міловська Н. В. Договірні зобов'язання зі страхування у цивільному праві України: проблеми теорії та практики. монографія. Київ, 2019. 488 с.
4. Гончаренко О. М. Саморегулювання господарської діяльності: питання теорії та практики: монографія. Київ: НДІ приватного права і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака НАПрН України, 2019. 418 с.
5. Махінчук В. М. Державне підприємництво в системі ринкових відносин: монографія. Київ, 2019. 260 с.
6. Вінник О. М. Правове забезпечення цифрової економіки та електронного бізнесу: монографія. Київ: НДІ приватного права і підприємництва ім. акад. Ф. Г. Бурчака. 2018. 224 с. URL: <https://doi.org/10.32849/978-617-7087-72-3>.
7. Бобрик В. І. Диференціація цивільного судочинства (проблеми теорії та практики): монографія. Київ: Науково-дослідний інститут приватного права і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака НАПрН України, 2018. 516 с.
8. Попович Т. Г. Стандартизація як засіб регулювання господарської діяльності: монографія. Науково-дослідний інститут приватного права і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака Національної академії правових наук України. Київ, 2018. 224 с. URL: <https://doi.org/10.32849/978-617-7087-66-2>.
9. Кочин В. В. Теоретико-методологічні основи адаптації законодавства України, що регулює відносини у неприємницьких товариствах та установах, до acquis ЄС: монографія. НДІ приватного права і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака НАПрН України. Київ, 2018. 128 с.
10. Особливості правового забезпечення інтересів держави та суб'єктів приватного права в умовах системних суспільних криз: зб. наук. праць / за заг. ред. докт. юрид. наук, проф., акад. НАПрН України О. Д. Крупчана. Київ, 2019. 228 с.
11. Цифрова економіка та електронний бізнес: окремі проблеми правового регулювання. Збірник наукових праць / за заг. ред. О. М. Вінник. Київ: НДІ приватного права і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака НАПрН України, 2019. 152 с.
12. Імплементация міжнародних стандартів у цивільне та господарське судочинство України: збірник матеріалів III науково-практичного круглого столу (м. Київ, 14 травня 2020 р.) / наук. ред. Бобрик В. І. Київ: Електрон. текст. дані. НДІ приватного права і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака НАПрН України, 2020. 148 с.
13. Законодавство про акціонерні товариства: новації та перспективи: зб. наук. пр. за матер. XVIII Міжнар. наук.-практ. конф. (23 жовтня 2020 р., м. Івано-Франківськ) / НДІ приватного права і підприємництва імені акад. Ф. Г. Бурчака НАПрН України / за ред. д-ра юрид. наук, акад. НАПрН України В. В. Луця. Київ-Івано-Франківськ, 2020. 139 с.

References

1. Mironova G. A. Modernization of civil legislation in the field of medical care: a monograph. Kyiv, 2020. 200 p.
2. Voloshchuk O. T., Getmantsev M. O. Legal status of the arbitrator of international commercial arbitration: a monograph / for general. ed. Dr. jurid. Sciences, Prof., Acad. NAPrN of Ukraine O. D. Krupchan. Kyiv, 2020. 170 p.
3. Milovska N. V. Contractual obligations for insurance in the civil law of Ukraine: problems of theory and practice. monograph. Kyiv, 2019. 488 p.
4. Goncharenko O. M. Self-regulation of economic activity: questions of theory and practice: monograph. Kyiv: Research Institute of Private Law and Entrepreneurship named after Academician F. G. Burchak NAPrN of Ukraine, 2019. 418 p.
5. Makhinchuk V. M. State entrepreneurship in the system of market relations: a monograph. Kyiv, 2019. 260 p.
6. Vinnyk O. M. Legal support of digital economy and electronic business: monograph. Kyiv: Research Institute of Private Law and Entrepreneurship named after acad. F. G. Burchak. 2018. 224 p. URL: <https://doi.org/10.32849/978-617-7087-72-3>.
7. Bobryk V. I. Differentiation of civil proceedings (problems of theory and practice): monograph. Kyiv: Research Institute of Private Law and Entrepreneurship named after Academician F. G. Burchak NAPrN of Ukraine, 2018. 516 p.
8. Popovych T. G. Standardization as a means of regulating economic activity: a monograph. Research Institute of Private Law and Entrepreneurship named after Academician F. G. Burchak of the National Academy of Legal Sciences of Ukraine. Kyiv, 2018. 224 p. URL: <https://doi.org/10.32849/978-617-7087-66-2>.
9. Kochyn V. V. Theoretical and methodological bases of adaptation of the legislation of Ukraine regulating relations in non-entrepreneurial societies and institutions to the EU acquis: monograph. Research Institute of Private Law and Entrepreneurship named after Academician F. G. Burchak NAPrN of Ukraine. Kyiv, 2018. 128 p.
10. Peculiarities of legal provision of interests of the state and subjects of private law in the conditions of systemic social crises: coll. Science. work / for general. ed. dock. jurid. Sciences, Prof., Acad. NAPrN of Ukraine O. D. Krupchan. Kyiv, 2019. 228 p.
11. Digital economy and e-business: some problems of legal regulation. Collection of scientific works / for general. ed. O. M. Vinnyk. Kyiv: Research Institute of Private Law and Entrepreneurship named after Academician F. G. Burchak NAPrN of Ukraine, 2019. 152 p.
12. Implementation of international standards in civil and commercial litigation of Ukraine: a collection of materials of the III scientific-practical round table (Kyiv, May 14, 2020) / Science. ed. Bobryk V. I. Kyiv: Electron. text. data. Research Institute of Private Law and Entrepreneurship named after Academician F. G. Burchak NAPrN of Ukraine, 2020. 148 p.
13. Legislation on joint stock companies: innovations and prospects: Coll. Science. eg for mater. XVIII International. scientific-practical conf. (October 23, 2020, Ivano-Frankivsk) / Research Institute of Private Law and Entrepreneurship named after Acad. F. G. Burchak NAPrN of Ukraine / ed. Dr. Jurid. Science, Acad. NAPrN of Ukraine V. V. Lutsya. Kyiv-Ivano-Frankivsk, 2020. 139 p.

Попович Т. Г. Современные юридические научные исследования в сфере цифровизации и их применение в правовой науке и правовом образовании.

Статья посвящена вопросу научно-правового обеспечения функционирования электронной экономики как системы хозяйственных отношений, складывающихся в электронном виде с помощью информационно-коммуникационных технологий, и присущего ей электронного бизнеса как предпринимательства, начало, непосредственное осуществление и прекращение которого происходит с применением таких технологий (в электронной форме). Речь идет также о необходимости внедрения научных разработок в учебный процесс с целью формирования соответствующих способностей и компетентностей у соискателей высшего образования.

Ключевые слова: информационное общество; информационно-телекоммуникационные системы; электронная экономика; электронный рынок; электронная коммерция; электронный бизнес; электронный сделка; защита прав потребителей.

Popovych T. G. Modern legal research in the field of digitalization and their application in legal science and legal education.

The article is devoted to the issue of scientific and legal support of the functioning of e-economy as a system of economic relations, formed in electronic form with the help of information and communication technologies, and its inherent e-business as entrepreneurship, initiation, direct implementation and termination form).

Given the novelty of relations related to the use of information and communication systems in the economy of Ukraine, their regulation was initiated recently (the main act — the Law «On e-commerce» of 03.09.2015), but is fragmentary (applies only one component of e-business — e-commerce, ie sales for a fee of goods/works/services). Norms on the organization and conduct of e-business, including the rights and responsibilities of its subjects, are scattered in various acts of legislation (Commercial Code, Tax Code, laws «On electronic documents and electronic document management», «On electronic digital signature», «On Public Procurement», «On Joint Stock Companies», «On Securities and Stock Market», «On Access to Public Information», etc.), which led to their duplication, conflicts and, at the same time, did not ensure proper systematization and completeness of regulation, as well as taking into account positive foreign experience, including international (Okinawa Charter of the Global Information Society, 2000; Geneva, 2003 and Tunis, 2005 World Summits on the Information Society, European Strategy for Interaction, 2008, European framework programs on these issues).

The effective functioning of the e-economy and e-business as its component involves solving a complex problem: 1) optimal regulatory regulation of relations in this area; 2) effective legal mechanisms for its implementation; 3) ensuring the stability of relations in law enforcement practice (mechanisms to prevent and stop unfair behavior in this area).

The development of a holistic concept of legal support of the electronic economy involves: the integration of already existing achievements of modern Ukrainian legal science (primarily, the theory of law, commercial law, civil law, information law); updating scientific knowledge about methods of regulating relations in the field of economy, taking into account the electronic form of doing business; analogy of law; problems of ensuring the balance of public and private interests, as well as the principles of reasonableness, good faith and justice in this area; legal and social responsibility of business, etc.

The current practice of applying e-commerce legislation shows its inefficiency, which destabilizes property turnover, allowing unscrupulous e-business representatives to avoid fulfilling their obligations, violating the rights of contractors and, above all, consumers.

It is also about the need to introduce research into the educational process in order to form the appropriate abilities and competencies of higher education.

Key words: *information society; information and telecommunication systems; electronic economy; electronic market; e-commerce; e-business; electronic transactions; consumer protection.*